

ESIMENE PEATÜKK

12. november A.D. 1342, päev pärast Püha Martini surmapäeva Põide preestervenna Joannese diaariumist:

Issand olgu kiidetud ja tema arm andku meile kõigile lohutust! Põlenud kirikutorn peab lõpuks jälle vihma ja tuult, aga see läks maksma ühe sulase elu ning puuseppmeistri murtud küljekondid. Talupojad irvitavad ja kiidavad, et nende nõiad on Põide kantsile vihase loitsu pannud, mispärast see ilmaki valmis ehitatud ei saa.

Eelmisel ööl oli tinahallist tähtedeta taevast langenud lumepuru, mis nüüd lagedates kohtades kattis viimasedki mustad laigud, nii et üksnes metsavahel võis veel siin-seal näha koltunud lehtede ning oksarisu all lõdisevat alasti maapinda. Tärkava pakase eest pagevate lumepilvede järel pressis hommiku poolt saartele kibe külm, lükkas päevalooja liginedes taeva peaaegu puhtaks ja lasi üle mitme nädala lõpuks ka rõõmutut päikest näha.

Kõhnade palgetega poiss, vast sel suvel meheikka jõudnud, aeglustas jooksusammu ja jäi kitsa sooheinamaa serval lõpuks päris seisma. Vesihalle silmi pilgutades püüdis ta madalal puuladvus õhetava ketta järgi arvata, kas ta ikka piisavalt nobedasti ordulinnuse poole on sõrkinud – või ehk liiga laisalt.

„Kraak!”

Kaseladvas kõssitava kaarna enesekindel häälightsus andis noorukile, keda talukoha järgi Tuuleotsa Assoks kutsuti, söakust juurde. Poiss kohendas kaelakotti, pigistas vööle rippuva lühikese noa kulunud pead ja hingas kergendatult. Paistis, et samm oli siiski õige olnud. Ta ajas pea kuklasse, raputas halli viltmütsi all higiseks tõmbunud õlekarva juukseid ning kummardus uuesti jooksule.

Siia paistsid kätte kirikutorni piigina taevasse sirutuv must katus ja vaikse ilmaga ka müüritagused suitsud, siia kostsid õige tuulega selgesti

ära nii linnuse sepapaja kõlksumine kui ka lojuste kisa – ning siit ei sõandanud Tuuleotsa perepoeg enam teed pidi edasi minna. Ta lippas kantsi poole otse üle madala heinamaa. Selle taga kõrguvast tihedast lepikust viis läbi mitu rada, mis ümberkaudsetele poistele ja tüdrukutele hästi tuttavad olid ning kustkaudu valgele tornile üsna muretult ligi hiilida sai, ilma et ümbrust passivad vahimehed midagi märkaksid.

Komistamata ja ühtki valesammu tegemata jõudis Asso puude vahele ning leidis kiiresti raja, mis viis metsaserva, kust algas peaaegu kantsini ulatuv hundipajude ja sookäänukate räga.

See oli õigupoolest maatükk, mida Lõualuse küla kunagi ühise karjamaana kasutas, kust aga orduvennad juba palju aastaid tagasi olid saarlaste loomad minema kupatanud ja pannud asemele kantsi lambad ning hobused. Sakste lojuste söögiisu oli aga kõvasti väiksem kui võsa kasvuramm, mistõttu tuli linnusemeestel iga paari aasta takka kirved haarata, et pealetungiva võserikuga rinda pista. Ent sookäänukas on sitke, juurtega kõvasti maapinnas, ja mõnes kohas kippusid usjad oksad juba peaaegu müüre kratsima.

Sellesama müüri ääres, otse linnuse peavärava kõrval losutasid kisklaudadega kaetud loomasarad, mille hallid seinad Assolegi võpsikusse kätte paistsid. Seal oli mõned päevad tagasi veretöö toime pandud, mis Põide vanemad ordukäsknikega ning tagatipuks veel omavahelgi tülli ajas.

Kantsi sepasell Meletu, äkilise meelega saare sugu noormees oli täringumängu ajal õlleuimase peaga linnuse sõjasulastega kiskuma läinud ja vihahoos neist ühe noaga surnuks pistnud, teise aga hirmsa peahaavaga maha virutanud, nii et suuremat elulooma ei pidanud sellestki olema. Kuigi sell vandunud jumalakeeli enese süüta olevat, kinnitas tema mõrtsukatööd kolmas sarades olnud ordusulane, kes märatseja uimaseks löi ja linnuseteenijate abiga keldrisse luku taha pani.

Meletu isa, Põide kantsi sepp Tooru tõi saare tava järgi juba teisel päeval foogt* Arnoldile poole tosina kaalumarga** jagu hõbedat vere-rahaks, kuid ordukäsknik põlgas selle uhkelt ära. Ajas hoopis leekivpunase habemega karumõõtu mehe kantsist suure riiuga minema ja

* Liivi ordu haldusametnik, Põide foogtkonna kõrgeim käsknik.

** Üks kaalumark – umbes 200 g hõbedat.

sellest oleks peaaegu taplus tõusnud, kui mitte sõjasulased meeletuks muutunud seppa karjakesi kinni ei oleks võtnud, tema käsi kinni sidunud ja teda hõbedapungaga, kuid ilma mõõgata lõpuks kantsivärava taha visanud. Foogt vandunud – orduvennale üldse mitte omaselt – veel tulist kurja järele. Sajatanud, et tahab maaisanda sulaste kallale kippumist mitte saarlaste paganakommete, vaid kristlaste ja kiriku seaduse järgi nuhelda ning mõrtsuka viivitamata Surmatamme otsa üles puua. Järgmisel päeval ordumeeste juures lepitust otsimas käinud kihlakunnavanem Atko nõudis sepaselli kätteandmist, et too siiski vanematest ja ülematest kohtumeeste ette viia, kuid foogt ajas jonni – noormees, kes linnuse sepikojas päevast päeva Tooruga rauda tagus, on orduteenija, kes ainult tema voli ja kohtumõistmise alla kuulub. Siis pakkunud Atko, et foogt ise nimetaks mis tahes suuruses vereraha, kuid orduvend oli kõigutamatu. Karjunud hoopis, et ta pole mingi südameka kaupmees, kes oma vendade hingeõnnistuse mõne pihutäie hõbeda eest matsidele maha müüb.

Nõndaviisi ümberkaudsetes külades räägiti, sedamoodi või väheke teistsuguseid jutte, mida vanadelt kuuldi, sosistasid põskede õhetades üksteisele edasi ka poisikesed. Mis aga kantsis kolme päeva eest täpselt juhtus, teadsid üksi Kahoveere Atko ja temaga kaasas olnud kolm vakusevanemat. Igatahes ajasid orduteenrid nende käigu järel hulga sigu ja lambaid müüriäärsetest aedikutest suure kiiruga linnuseõuele ning lisaks torniakendel valvavale vahimehele ilmusid vahid ka müürile. Sootaguse vakusevardja Karusoo Vesse, kes ühes Atkoga kantsis käis, kuulutas aga kõikjal, et kihlakunnavanem enam omaenese rahva eest ei seisa, vaid sakstega ühes meeles on ja et temast ordu persenoolija on saanud, kes nõndaviisi Kahoveere senimaani auväärset ja kanget nime teotab.

Hukkamine. Jah, seda pidi nägema! Las teised poisid saavad kuulda, kuidas üks õige kaelast poomine käib! Mehepikkuse kadaka taga küürutades ja selle oksa ettevaatlikult laiali lükates nägi Asso Surmatamme, mille ümber liikumatult seisid kümned vaikivad mehed ja naised. Nooruk teadis, et ka tema taat Valdeku, kes pärastlõunal hobusele päitsed pähe ajas ja ütles, et läheb Saareaugu peremehega heinakaupa tegema, oli tege-likult sealsamas, tummalt seisva rahva seas. Ta arvas isegi taadi mustast lambanahast vesti ja ülespööratud äärtega halli talimütsi ära tundvat.

Tamme kõrval seisis salk ratsamehi, pika valge mantliga orduvend valgel sõjahobusel kõige ees, käsi kõrgele tõstetud. See pidi olema vana foogt ise, arvas põksuva südamega Asso, kes oli ordumeeste pealikku vaid paar korda ligemalt näinud. Valgetes mantlites orduvendi pesitses kantsis rohkem, ehk poole tosina jagu, teadis poiss, aga praegu pidi see kindlasti foogt ise olema. Tema kõrval, mustal ratsul, kes rahutult peaga kenutas ning jalgu trampis, oli süsimustas mantlis sõjasulane, kantsi vahtmeister, pisut tagapool pool tosinat raudsärkides ja mustade kiivritega ratsameest, piigid ähvardavalt õieli.

Nooruk oli kohale jõudnud viimasel hetkel. Foogt viipas käega ja Asso nägi, kuidas tamme piirava inimsümme keskelt hall kogu üles, peaaegu puuoksteni kerkis.

„Ooaaaahh!” Ootamatu tuulehoog venitas temani kümnetelt huultelt vallandunud ohke, mis ajas ihule külmavärinad peale. Ümina seest sähvatasid aga tumedad mõirgamise moodi karjed, millest aru ei saanud, kas need inimese suust kostsid või ehk röökis hoopis mõni elajas.

Foogt ees, saatjad tema järel, sööstisid ratsanikud paigalt ja kappasid lume ja pori lennates tagasi kantsi, mille väravad rutusti kinni lükati. Kõhust kerkiva õõnsa tundega võideldes vahtis Asso tardunud silmil, kuidas poodu jalgades lõppes jaks ja kõlkuma tõmmatud keha kõie otsas lõtvus. Kõik oli juhtunud kuidagi teisiti, kui ta endale kodus ette oli kujutanud.

Hukkamine, jah. Surm ei olnud Assole võõras, aga ta polnud veel kunagi oma ihusilmaga näinud, kuidas üks inimene jätab hinge teise inimese käe läbi. Olgu tapluses või siis verekohtu karistusena, mille viis täide samuti elava inimese käsi. Poistega hobusekarjas, heinal või metsalangetamisel aasides räägiti ikka kõiksugu taplusjutte, raiuti üksteist kaigastega surnuks ja tõmmati pihku jäänud vaenlased kõige kõrgema puu otsa „kaelapidi kuivama”. Aga see, mida poiss linnuse juures nägi ja tundis, oli hoopis midagi muud, kui ta oli arvanud ja vaimusilmas ette kujutanud. Asso oli tahtnud teistele oma vahvust ja julgust näidata, olla omakandi poistest kangem ja mehem, aga nüüd, nähes üht õnnetut halastamatult nõõri otsas nõõnda õõvastaval moel aegamööda keerlemas, tundis ta südamesse kerkivat tülgestust ja silmadesse tikkuvat häbi. Ja külma.

Asso puhus kirvendavatesse pihkudesse ja tõstis need külmast kihelevat nina soojeendama.

Peaks ehk tagasi minema hakkama, äkki keegi satub peale kah veel, jõudis poiss vaevalt mõtelda, kui kusagilt päris lähedalt kostsid meeste hõiked, kuuldus hobuste korskamist ja tema pahemalt käelt, kõrgete pajupõosaste vahelt ilmus müdinal välja neli ratsanikku. Lumepilve üles paisates tegid hallidesse mantlitesse mässitud ratsamehed kantsimüüri ees lagedal kerge kaare ja kihutasid siis otsejoones just selle kadaka poole, kus Asso redutas.

Mis? Kes? Kuidas nad teda küll märkasid? Ja miks tema neid tähele ei pannud? Ehmatusest maha kukitanud nooruk heitis pilgu selja taha ja mõistis, et jooksmisel pole mingit mõtet. Ta kobas noapead, aga taipas kohe, et see on rumalus. Kohmetu liigutusega püüdis poiss end püsti ajada, kuid libastus ning vajus käkaskaela põosasse. Kahelt poolt mööda kihutavate hobuste kabjad panid maa Asso külje all vappuma ja paiskasid talle rabinal lumesodiseid mullatükke vastu rinda ning silmnägu. Ratsamehed kihutasid poissi tähele panemata läbi võpsiku, võtsid tee peale jõudes pisut hoogu maha ja pöörasid siis hobused paremat kätt, mis tähendas, et nad Linnuse Ansule pidid sõitma.

Asso rapsis palged lumest ja okkapurust puhtaks ning märkas kaelakotti kobades, et õhetav päike oli erkpunaseks tõmbunud taevaveerul juba poolenisti puulatvade taha vajunud. Ai kurja! Nüüd pole muud kui jalgadele valu! Muidu on kurade külm ja hundisurm kukil! Ja taadi vitsad perse pääl!

Nooruk sööstis ratsameestele järele kui lingust pääsenud kivi, kõige sirgemat teed pidi Tuuleotsa suunas, mis Lõualuse küla päevapoolses küljes sellesama Ansu kõige lähemaks naabriks oli. Kodu poole lipates siunas Asso omaenese lolli alpust, sest teadis ju iga viimne kui sulaspoisski, et mida rohkem vastu talve, seda rutemini kippus külma pelgav päike loojangul metsa taha pugema ja hilist teekäijat pimedada peale jätma. Pimedas aga luusivad metsakoerad, nohistavad ringi puutondid ning kännujuurte all kukitavad verisilmsed kurad, kes vedelama südamega mehe ainuüksi oma külma hingeõhuga vaevata õnneks võtavad!

Selleks ajaks, kui higist leemendav poiss end üle aida-taguse lattaia vinnas ja läbi selga vajuva öö lauta hiilis, tahenesid hallide ratsameeste mantlid juba vanaperemees Ansu madalas tares, mille tahmunud koldekive noolis tavapärasest vägevam tuleleek.

Leskmees Ans elas üksi pundenikutalus,* mida ordukantsi ligiduse tõttu Linnuseks hüüti. Kunagisel Kõrgeveere tuulekargajal, kellel ligemale seitsekümmend suve ja talve turjal, olid abiks vaid kaks temaga pea sama vana sulast. Kui taadikestel oma tegemistes jaksu väheks kippus jääma, leidis külavanem neile alati abimehi. Sest Linnuse oli tähtis.

Lõualuse põllu- ja karjamaid eraldas rabast ning seda piiravatest pajuaukudest metsatukk ja metsatukas konutav talu oli näinud ning kuulnud rohkem kui ükski ümbruskonnas elav inimene teadis või mäletas. Olnuks sel loendamatumest jalgadest tambitud maalapikesel suuauk küljes ja keel seal sees, võinuks ta kõneleda lugusid, mis naised ahhetama ja mehed pead vangutama oleksid pannud. Tahmunud kolde kõrval tukkuv raske laud, aga veel sagedamini mehekõrguste männilattidega piiratud õu olid juba aastaid olnud paigad, kus kihlakunna eri otstest Põidele käima tulnud inimesed kokku said, sõnumeid vahetasid ja külajutte rääkisid.

Kuid seda kõike tehti ikka päevavalges, kuna need jutud ei kartnud salakõrva ega peljanud salasilma, sest polnud kõverust, veel vähem kurja kavatsust, mille pärast sõnu oleks tulnud sosinaks tasandada ja pilke võõraste vaatajate eest varjata. Pealegi oli alati muigel näoga Ansust ning tema vähese jutuga sulastest teada, et nad suud mõistavad pidada ja sellest, mis neile kõrvu puutunud, kunagi liigset ei kõnele.

Niisugune teadmine hõljus Linnuse kohal ka verekarva loojangu järel, mil pakane udust jäiseid nõelu lihvis ning inimeste ja lojuste hingeõhu nähtavaks muutis.

Mustaks kulunud laual tukkus puuliud karaskitükkide ja suitsutatud lambakintsuga, selle ümber puutoobid rammusa mõduga. Laua ühes otsas lösutas hangunud tilkade lasus rasvaküünal, millele aga oli tuli veel külge panemata, sest koldeleek andis tarre nõnda palju valgust, et laua ümber istuvad mehed üksteise silmi ja nägusid vaevata ära tunda võisid.

Sootaguse vägeva habemega vakusevanem Karusoo Vesse suskas suitsukintsu küljest lõigatud lihaviilaka hammaste vahele ja lasi aeglaselt suutäit mäludes pilgu üle vaikivate nõumeeste libiseda.

* Väiketalu, mille aastamaks maaisandale oli pund (umbes 160 kg) vilja.

Tema vastas istusid vana Manivolde ja noor Tiiderik, kuningameeste sulased Harjust, isand Johannes de Hawenpe mõisast. Meeste silmade all veikles tumedate varjudena mälestus röskest paadiretkest üle jääkalkvel väina ning nende ihuliikmeid pitsitas väsimus peatusteta ratsasõidust mööda salajasi sooservi ja metsaradu.

Vesse selja taga seisis kirjatundja Uulaf, kitsa näo ja esiletungivate põsesarnadega ojamaalane. Kümmeaasta eest oli munkade laev Soolarannas madalasse jooksnud, kloostripoiss vangi võetud ja Karusoole orjaks müüdud ning temast oli nüüdseks saanud vanema ustav sulane, kuigi ta ikka veel ei tohtinud juukseid ega meeste kombel habet kasvatada. Palja pea, sileda lõua ja säravate pruunide silmade tõttu paistis ta üsna poisikese moodi välja, kuid käsivarres oli tal täismehe ramm ja tema nobedatele jalgadele leidis kihlakunnas vähe võrdseid kõrvale panna.

Uulafi peremees ise seevastu paistis turjale langevate tuhakarva juuste ja rinda katva laia habemeparraga esimesel pilgul vanem, kui ta õigupoolest oli. Karvadest puhtaks kaabitud põsed ja ninaalune näitasid parkunud neljakümneaastast nägu, kuhu aeg ei olnud jõudnud veel ülearu palju vagusid künda.

Vesse vedas õhukese tera aegamisi läbi suu, pani noa enda ette lauale ja toetas ristatud sõrmedega pihud selle kõrvale.

„Ma tervitan teid, kes te olete kutsumise peale siia tulnud!” Vanem kõhatas hääle puhtamaks. „Te näete, et laua taga on ruumi, me lootsime siin päevaloojakuks näha veel mitmeid julgeid ja auväärt mehi. Ometi on need kohad tühjad...”

Vesse kergitas käsivarsi ja nühhkis sõrmeotsi aegamisi üksteise vastu.

„Ja on jumalate kuri pilkamine, et meie kokkusaamise kibedaks tunnismeheks peab jääma ühe noore saare soost mehe oksatõmbamine,” jätkas ta raskelt.

Mehed laua ääres ümisesid tõsisel ilmel. Kolde juures järil istuv Ans vappus hääletult kõhida, viskas kuumavatele sütele paar kuiva männiroigast, mis aplalt praksudes ja sädemeid pildudes kohemaid tule külge võtsid ning hämara ruumi hulga valgemaks löid.

„Aga nõnda nagu sõna oli saadetud, on täna siin meie velled Harjust. Kuningameeste saadikud, kes ühise nõu pärast on saarde tulnud.”

Vesse haaras mõdutoobi ja tõstis huulte.

Preestri moodi lühikeseks püगतud heledate juuste ja lõuga piirava lühikese habemega turjakas Tiiderik, kes oma õhetavate punnpõskedega tütte meenutas, ootas, kuniks vanem oli janu ära rüübanud, noogutas siis ja sõnas ladusas maakeeles: „Jumala halastus olgu meiega ja õnnis-tagu Püha Neitsi meie nõu ja tegu!”

Aastatelt küll Manivoldest pea kaks korda noorem, oli just Tiiderik sõnumitooja, vana sulane nuiameheks kaasas. Ometi pani Vesse tähele, et Manivolde mitte tuimalt ja ükskõikselt mõdutoopi ei kummutanud, nagu sakste teenistuses olevatel mõõgasulastel tihtipeale kombeks oli, vaid et ta oma terashallide silmadega kõiki tares olijaid tähelepanelikult jälgis ja hoolega kuulas, mida üks või teine ütles. Tõsine tunnismees, taipas Vesse kiiresti, ja teadis, et sõnakehva hallpead tuleb palju terasemalt silmas pidada kui lobeda jutuga Tiiderikku.

„Isand Johannes käskis kõigepealt ütelda, et ta Öseli vanematega siiamani head kaupa teinud on. Ta käskis tänada saare laevamehi, kes meie ühise asja jaoks nii tarvilise merereisi suuremate raskuste ja tülitä ära toimetasid, kartmatult ja ennast säästmata,“ jätkas õhetav Tiiderik. „Iseäranis aga tahtis isand häid tervisi saata kiprile, keda Tuulelembiks kutsutakse. Saare vanemad peavad teadma, et meie isanda ja tema nõus olevate vasallide saadikud on Soome foogti* juures hästi vastu võetud. Ja et nii Raaseburis kui Oobus oli sellesama kipri tarkus neile suureks abiks.”

Ta patsutas Manivoldet õlale, too noogutas. Havipää vana sõjasulane teadis kiprit ehk isegi paremini kui mõni Pöide enda kihla- või peremees, rääkimata titenõoga Tiiderikust, kes suurustlevale jutule vaatamata polnud vana tuulekargajat oma ihusilmaga näinudki. Manivolde oli aga isand Havipää käsul suvise sõidu Soomemaale kaasa teinud. See oli olnud üks eriskummaline kaubareis kipakavõitu laevaga, mida saare laevnikud ise küll hellitavalt Vesipulliks kutsusid, mis aga Lübecki ja Visby vägevate kaubakogede kõrval pigem kesise kalapaadi mõõtu oli. Sellele vaatamata tüüris kipper Tuulelemb laevukese kartmatult otsejoones suurele merele ja mõistis seda väheste nappide käskudega nõnda hästi lainetele sättida, et reisijad – lisaks Manivoldele

* Rootsi kuninga Magnus IV Erikssoni (valitses 1318–1364) Soome asehaldur Dan Niklisson Åbos (Turus).

ja kahele kuningamehele ka üks Padise kloostrivend – esialgse hirmu unustasid ning leidsid mere soolase lõhna ja priske lõunatuule, mis leebe soojusega nende palgeid silitas, õige mõnusa olevat. Kuniks merehaigus nad halastamatult laevaparda külge naelutas. Kloostrivend ei saanudki sellest vaevast lahti ning lõi jälle näost roheliseks, niipea kui jala uuesti laeva sai ja lainelõmm talle südamesse jõudis. Seepärast oli ta ka kõik need kümme päeva, mis Vesipull Haapsalst Raseborgi, siis Åbosse ja tagasi seilas ning Soomemaa kaljusaarte vahel loksus, peaaegu söömata, mis temas veelgi suuremaid kannatusi tekitas, tehes kõvasti nalja Uusimaa foogtile ja Åbo kapitaanusele, kes meretagustele külalistele mõnede väheste viisakuste kõrval ka süüa lasid pakkuda. Õnetu munga jaoks oli asi muidugi naljast kaugel ja kui poleks olnud kipper Tuulelembi ning tema väikest pudelit kibeda „mererohurüüpega”, oleks ta oma ülesandega ilmselt üsna kimpu jäänud.

„Jah, nii on... Ja seepärast on isandal soov, et... ee... tema poolt erilise tänu märgiks... see tarviline riidetükk... ee... kiprile meeleheaks edasi saaks antud,” kohmas vana sõjasulane. Tema maakeelne jutt oli veniv ja kangevõitu. Napilt meheikka jõudnud talupoisina mõisameeste teenistusse astunud Manivolde oli suurema osa oma elust pidanud kõnelema sakste keelt, mis temale aastate jooksul maarahva laulvast kõnepruugist suupärasemaks oli saanud. Ta mõistis sama ladusalt ka taanide ja rootslaste keelt, nii et teda Revali* õlletubades tihtipeale Jüütimaalt või Skånest pärit palgasõduriks peeti.

Manivolde harutas kaelakotis varjul olnud pambu rahulikult lahti ja ulatas sõnagi lausumata Vessele. Musta nahkvesti jämedate hõbelõngadega läbi õmmeldud kaelus ning käeavad löid koldetule valgelt uhkesti helkima.

Karusoo vanem tunnistas põgusalt kallist kingitust ja ulatas selle siis Uulafile, kes vesti enda kaelakotti toppis. „See meelehea saab Tuulelembile toimetatud ja Havipää isanda tänusõnad nõndasamuti,” ütles Vesse napilt.

„Rõõm kuulda, hea vanem!” muheles Tiiderik ja silus lõuahabet. „Isand loodab kogu südamest väinataguste vanemate heale tahtele ja

* Tallinn.

kangele meelele, et nad asjale, mida ühes nõus juba mõnda aega on aetud, veel suuremalt öla alla panevad, kui nad seni on oma kiprite ja laevadega teinud. Olgu pühakud meile abiks!”

Vesse krimpsutas nägu ja sättis pihud vaheliti. Vähekesese vaikinud, hakkas ta aegamööda, ajuti justkui õiget sõna otsides kõnelema.

„See pole lihtne, Tiiderik. Kuigi sina ja sinu peremees seda ehk paistavad arvavat. Sa anna oma isandale teada, et selle suure ja ilmselgesti palju vaeva nõudva asja nõusse tuleb meil saada suurem osa kihlakunna kangematest vanematest ja peremeestest. Aga sinu isand peab teadma ka seda, et... Pöidel mitte enam nõnda palju seda ühist meelt ei ole, mis meie isad ja nende isad ja ka nende isaisad kunagi ühise kutse ja käsu alla tõi. Ei ole Pöidel, ei ole ka Valdjalas, Kaarmel ega kaugemalgi.”

Tiiderik noogutas ja tema titepalged löid veel rohkem õhetama. „Tõsijutt, vanem! Pole seda õiget meelt enam Rävallas ega Harjus kah mitte. Meie velled, maasugu taadid, pajatavad küll õhtuti kolde ääres vanade aegade tegudest ja suurustavad külarahva ees oma vägitükkidega, iseäranis suviti, kui on leedotulede ääres kõvasti õlut rüübanud. Aga nooremad ei taha neist enam julgust võtta ja peavad vanameeste jutte rohkem sooja peaga alpimiseks.”

Vesse vangutas pead. „Seda me näeme siinsamas tares sellesama laua ääreski, kus tühjad kohad ootavad neid, kellele sõna sai saadetud,” sõnas ta raskelt. „Ei ole see minule rõõmuks ega püüa ma seda ka Harju isandate eest kuidagimoodi varjata. Kuid ma võin lubada, et kõikidega kõneldakse veel ja kuulatakse järele nii nende tahtmised kui kartmised!”

Vanem ohkas ja silitas oma pikka tuharva habet. „Kindel on, et meil tuleb enese poole kallutada need, kelle sõna maksab Koigi taga ja Soodevahel, Maapeasaarel ja Salatagusel, Rannaveeres ja kõige kaugemas Kõrgeveere otsas. Ennekõike aga Kahoveere Atko,” jätkas ta. „Kõigepealt just tema, sest kihlakunnavanema meele järgi seavad paljud peremehed ja ka maavabad oma tegemised ja otsustamised.”

Vesse vedas aegamööda pilgu üle kuningameeste nägude. „Ja vanem Atko, tema ei taha orduga riidu kiskuda!” sõnas ta raskelt ning pörutas äkitselt rusika lauale, nii et toobid värisesid. Mehed ajasid seljad sirgu.

„Mulle on sosistatud, et vanema meelemõistus pärast noorema tütre õnnetut surma enam päris korras pole ja tema otsustamised sestpeale muutlikud on nagu varakevadine ilm, aga ma pidasin seda kadedate

kiusujutuks. Kuni ma lõpuks oma silmaga nägin ja oma kõrvaga kuulsin. Siis, kui me kahe päeva eest seda õnnetut sepaselli vanemate kohtu ette nõudmas käisime. Siis sai mulle selgeks, et Atko mitte peast segi pole läinud, vaid et ta ahnuse küüsi langenud on ja talle tema viljasalv ning hõbedakirst armsamad on kui saare mehe sirge selg ja vaba meel!” Vesse põrutas veel kord pahema käe rusikaga lauale, nõnda et toobid uuesti võpatasid. „Ja meie selga on ordumehed juba liiga kaua püüdnud kõveraks koolutada! Nõnda kaua, et see juba üsna maadligi on vajunud ja juuri hakkab alla võtma!”

„Nii on, vanem, nii on,” noogutas Tiiderik.

Karusoo vanem osutas näpuga mustale muldpõrandale. „Ordu tahab, et saare meeste südames haiseks tumm tūmasoo, mitte ei kohiseks vaba meri! Sest meri tormab tahtmist mööda ja peksab rannad puhtaks, kui sinna liiga palju sitta on kogunenud!”

„Sitta on siin ilmas vähemasti sama palju kui perseid ja natuke rohkem veel!” kiitis Tiiderik takka.

„Ööhhhh!”

Ans ajas end kolde kõrvalt äginal püsti ning kummardus laua kohale, et õhukese männipirriga rasvaküünlale tuli külge torkida.

„Sita pääl on kasvand ka see Linnuse odramärg, mille järgi, ma näen, meeste mokad juba jämet ila jooksevad,” kohmas ta. „Aga seda äi näa te enne, kut suured jutud tehtud!”

Vesse ägedate sõnade peale vimma tõmbunud nõumehed lasid end pinkidel lödvaks ja libistasid kergendatult muiates pilgud üle üksteise nägude, millelt laperdav küünlavalgus tumedaid varjusid noolima hakkas. Aga seda kergendust jagus üksnes viivuks, sest tareuks kriuksatas ja tulekumasse ilmus Linnuse vana sulase kitsehabemega näolapp.

„Ratsamehed! Keerasid just Lõualuse teeotsalt siia poole,” kähistas ta hoiatavalt. „Lasevad traavi. Oma pool tosinat...”

Nõulised kargasid püsti, vaadates küsivalt Vesse poole. Vanem andis märku ja kõik tõttasid viivitamata õue, tare taha hobuste juurde, ning jäid murelikult ratsmeid pigistades liginevat kabjamüdinat kuulutama.

Meeste ettevaatus oli õnneks asjatu. Saabujad ei olnud mitte foogti sõjasulased, vaid Hauküla* vakusevanem Kulle ühes nelja Rannaveere

* Audla (saksa k. Hauküll).

külavanemaga. Kõik kutsutud mehed, kes aga, saanud tee peal kuulda sepaselli ootamatust hukkamisest Haukūlas peatuse tegid ning pärast Kullega arupidamist edasiliikumise videviku peale jätta otsustasid.

„Õosi ju ordupenid kantsist välja es tule,” seletas vakusevanem irvitades. „Nende vägi ning võimus käib ühes päevatõusu ja päevaloojaga,” viskas ta hooletult ja sülgas koeranirude poole, kes asjalikult urisedes saabujate pastlaid üle nuusutama tükkisid.

Vessegi muigas. Eks teadis ta seda isegi, aga nõupidamise tähtsus oli pannud vanema muretsema rohkem kui tavaliselt ning teinud samavõrd ettevaatlikumaks.

Hobused ja kaerakotid sulase hoolde jätnud, astusid mehed üksteisele õlale patsutades tagasi tarre ja sättisid end uuesti laua äärde.

✧

Mõni aeg hiljem ajas Vesse istumisest kangeks jäänud jalad laua all sirgu ja käsutas väsinult: „Uulaf! Veel mõdu!”

Trääl tõstis tema kõrval põrandal lõrutava suure lähkri nobedasti üles ja lasi kuldsel rüüpel lustiliselt toopidesse voolata. Rannaveere mehed tühjendasid jooginõud mõne suure sõõmuga ja lasid ojamaalasel need kohe uuesti täita. Põide päevapoolsetes randades rüübatu enamasti soolakasmõrkjat õlut ja meejook oli sealse rahva jaoks peaaegu samaugune saksakaup nagu meretagune vein, mida foogt vakupeol läikivate kannukestes mõnikord ka vanematele maitsmiseks lauda lasi tuua.

Tiiderik kahmas täidetud jooginõu pihkude vahele niisama ahnelt kui randlased, kummutas selle peaaegu põhjani ja tõmbas siis toobi põhjas veiklevat mõdutilka põrnitsedes ninaga.

„Isandal on õigupoolest üks tahtmine veel...” sõnas ta ebalevalt, justkui peljates seda, mida ütleva peab.

„Jaaahh?” küsis Vesse muigelsui ja toetas küünarnukid lauale. Teise kimbatus paistis talle isegi nalja tegevat.

„Isand... ehk... soovib... vanematelt kinnitust, et... lepitud asjad... et need kokkulepitud ajal ikka sündima saavad,” kogeles Harju sulane.

„Kinnitust?” Vesse kortsutas kulmu ja muie tema näol kustus. „Ja milline see kinnitus peaks olema?” küsis ta Tiiderikule sügavalt silma vaadates kumedalt. Ka teised pöörasid pilgu Havipää titenäolise teenija poole.

Harjakas andis Manivoldele peaga märku, mille peale too käe uuesti oma kaelakotti pistis ja sealt kirjarulli välja tõmbas. Tiiderik võttis pärgamendi ja vedas laua peal laiali. „See on tunniskiri,” sõnas ta lühidalt ja libistas kätega üle luukarva lehe, mille servad jonnakalt üles kaarduma kippusid.

„Tunniskiri?”

Karusoo vanema küsimuses oli ühtaegu nii üllatust kui kibedust. Vesse vaatas pikalt Tiideriku poole, kes vanema pilku vältides närviliselt pärgamenditükki silus ja tumedat lauda põrnitses. Tõmbas siis koreda lehe enda kätte ja kummardus selle kohale, silmitsedes tähelepanelikult musta tindiga joonistatud kirjamärke, mida oli umbes tosina rea jagu.

„Kirikukirjades üles tähendatud...” kohmas Tiiderik ettevaatlikult.

„Kas sa tunned... seda kirja?” küsis Vesse aeglaselt.

„Ei tunne, aga ma tean, mis selle pärgamendi peal seisab.”

Vanem heitis veel ühe pilgu harjaka suunas ja kallutas siis kirja võbeleva küünlaleegi poole. Sõnu selgelt hääldades luges ta aegamisi ette: „Hõisakem Issanda poole, kes ... aitab meid selles asjas, mis ... Ristija Johannese päeva eelõhtul sai lepitud ... ja nüüd tões ja usus kinnitatakse. Selle kirja ettenäitaja ... on tunnismeheks kokkuleppele, mille on heaks kiitnud ... ja pitseritega kinnitanud ... ühelt poolt Öseli vanemad ja ... ülemad, teiselt poolt Eestimaa vasallid ... Antud kõikide pühakute päeval Issanda lihakssaamise aastal 1342.”

Hauküla Kulle ja Rannaveere mehed hakkasid häälekalt sumisema. Tiiderik aga jõllitas üllatunult, isegi pisut kohkunult vanemat, kes oli kirjamärkidest nõnda kiiresti ja veatult aru saanud ning need ladusalt maakeelde ümber pannud. Havipää sulane ei võinud ju teada, et Vesse poisina orduvendadele pandiks oli olnud ja ligi kümme aastat sakste juures õige ristiinimese elukombeid õppinud. Esiti Vindavi linnuses, hiljem Riias, kus talle katekismuse ja pühakute elulugude tuupimise kõrvalt ka saksa- ja ladinakeelne kirjatarkus taguotsast pähe nüpeldati.

„See... see...” kogeles silmanähtavalt segadusse sattunud Tiiderik.

„Ma näen, jah, et see on pärgament,” ei andnud Vesse harjakale toibumiseks aega. „See on nārune ja petlik kirjanahk, mille pealt märkeid maha kraapida saab ja teised asemele teha võib,” müristas ta ning rullis lepingu uuesti kokku. „Nõnda et need hoopis uut lugu jutustada võivad.”

Tiiderik kummardus kohmakalt laua kohale ja küünitas abitult rulli poole, kuid Vesse tõmbas selle enda ligi.

„Mida kuningamehed meilt õigupoolest ootavad?” küsis ta kõmi-seval häälel.

„Eks ikka seda... mis senimaani on lepitud,” pomises Tiiderik eba-levalt. „Nad tahavad ainult tunniskirja...”

„On ehk sinu isand meie sõnas miskipärast kahtlema hakanud?” katkestas vanem sulase jutu ja tema pahklikud käed pigistasid pär-gamendirulli, otsekui tahtes õhukest loomanahka ära kägistada. „Kas me oleme ehk mõne antud lubaduse täitmata jätnud või kedagi kuidagi-moodi petnud?” Vesse sõnades kasvasid aegamisi pettumus, põlgamine ja siis raev.

„Oh ei, hea vanem, seda mitte,” ruttas Tiiderik ütleva. Ta oli end ootamatult nobedasti kogunud. „Aga isand... ee... tahab veel enne talvist vakust vasallide saadikud uuesti Soome foogti jutule saata ja meie asjale veel kord kinnitust nõutada, et me tema abile ikka loota võime. Ja lugu on nii, et... foogtid peavad pitseri-ga kirjasõnast rohkem kui suusõnal antud lubadusest...”

„Ah et pitsirimärki tahavad kah veel?”

Tiiderik noogutas ja osutas näpuga Vesse nimetissõrmele, mida ehtis suur ringi ja ristiga ilustatud sõrmus.

Karusoo peremees muigas imelikult ja tema silmis peegeldus vilkuva küünla ja hõõgvate koldesüte verekarva helk.

„Ah et sõnast on vähe!”

Vesse pörutas äkitselt rusikaga vastu lauda ja sihtis pärgamendirulliga Tiideriku ja Manivolde poole. Noor harjakas tõmbus ehmunult tagasi, vana mõõgasulane pigistas aga mõdutoobi tugevamini sõrmede vahele.

„Mitte ainult vanema, iga saare mehe sõna on kindlam kui ükskõik missugune pitseri! Pitseri võib kirja küljest igaüks murda, isegi väeti ja mõistuseta laps. Sõna, mis öeldud ja antud, ka see, mille juures tunnis-mehi ei ole, selle külge ei hakka ei tuli ega tera, seda saab murda üksi sõnaandja ise!”

Harju sulaste üllatunud pilkude saatel heitis Vesse kirja järsu liigu-tusega hõõgvatele sütele, mis pärgamendi ahnelt enda külge kiskusid. Tiideriku käsi tegi kolde poole ebamäärase liigutuse ja tema suunurgad vedasid kõveraks, nagu oleks teda tasapisi teibasse aetud.

„Kes meie sõnas kahtleb, ei oleks pidanud meid selle asja juurde üldse kutsuma ja täna üle selle tare läve astuma!” kõmistas Karusoo vanem edasi.

„Mina olen vaid see, kes sõna toob ja sõna viib, vanem!” kobises Tiiderik, värisevate sõrmedega mõdutoopi otsides.

„Tea siis, et pitsereid on ainult suurvanemal ja et vaid tema seda teiste vanemate nõusolekul kirja juurde panna võib. Aga kui sinu isandale pitsereid nii armsad on, siis võime ju ka minu sõrmuse kolde peal kuumaks ajada ja ükskõik kummale teist Karusoo päevaringi otsaette vajutada!” ei andnud Vesse armu. Ta kahmas toobi kõrvalt noa ja tahtis selle otsapidi musta lauaplanku virutada, et näidata, mida ta sellest jutust arvab ning et temast selle laua taga rohkem nõumeest ei ole, aga käelööök jäi poolel teel pidama. Manivolde sõrmed krabasiid kui tangidega Vesse randmest.

„Tark ei torma,” ümises vana sõjasulane ja pressis hallid silmad vaheda terana vanema äkilisest vihast tumenenud näkku. Tarre sigines pahaendeline vaikus. Aegamisi surus Manivolde Vesse pingest väriseva käe lauale tagasi. Vanem paisutas habemesse puhisedes küll korraks öla- ja rinnalihaseid, kuid lasi siis sõrmed noapea ümbert aegamisi lahti. Sõjasulase pilk tõi parte peale lennanud aruka meelega talle uuesti pähe tagasi.

„Ööhh-ööhh!”

Ans, kes näis kolde ääres juba tükimat aega tukkuvat, silmad pool-suletud, vibutas Vesse poole sõrmega. „Ei torma jah, vanem, tõsijutt,” kõhistas ta lepitavalt. „Pole ka miski mehetegu teise lolli alpimise pärast nõnda poisikese moodi vihastada.”

„Taadi jutt on õigemast õigem,” ümises Manivolde ja vabastas Vesse randme. „Me oleme tulnud ühes nõus ja nõndaviisi peame ka lahku minema,” sõnas ta tõsiselt.

„Tunniskirju ei või sellise nõu ja selliste nõumeeste kohta küll kuidagi jätta, hää Tiiderik. Me ei tea, kelle pihku kirjad võivad sattuda. Ja kas nemad siis mitte kirju teisiti ei näe ning ei või tahta meitele kahju teha,” susistas Ans.

„Linnuse on näinud ja kuulnud rohkem, kui meie kõik siin kokku mäletada suudame,” sõnas Vesse pigem nagu iseendale. Manivolde valvsa pilgu all võttis ta aeglaselt noa ja löikas lambakintsust paraja

suutaie. „Uulaf! Mõdu!” käskis ta noort trääli. „Meil on veel asju rääkida!”

„Ehk on perrreemehel hoopiski toop hääd õlut pakkuda?” küsis Kulle kõrval istuv pikk Rannaveere mees käriseval häälel. „Saab uuesti õige meki suhu ja nõu kah parrrema!”

Ans hakkas kolde ees kuginal naerma ja ajas end järi pealt vaevaliselt püsti. „Ma läe korra vaata aidast. Ja te siin talitage nõnda, et kui ma katlaga tagasi tulen, kõik ikka veel joojad mehed on!”

Randlase ja vana peremehe sõnad summutasid ähvardava tülisädeme ja lasid nõumeestel tarviliste juttudega edasi minna. Asju, millest tuli rääkida, oli palju. Ühest kerkis üks ja teisest teine, hääled kord valjenesid, siis jälle raugesid, aga kuuldavat tüli enam ei tekkinud. Kolle, kuhu Ans puid järjest juurde poetas, ajas tare kuumaks kui sauna, rasked vestid heideti ült ja üsna mitu korda astuti üheskoos külma õue, et ihust läbi käinud meejooki ja Linnuse tahedat õllemärga tarepalkidele soristada.

Selge taeva ja särava kuuga öö jõudis juba poole peale, kui mehed lõpuks lauast tõusid ja veidikeseks heintele puhkama heitsid. Aga ainult veidikeseks, sest harjakad tahtsid veel enne koitu, viimase pimeduse varjus, mida kuupaistes küll vaid metsapuude alla jagus, tagasi Maa-peasaare randa jõuda. Seal, sadamast pool miili eemal, neemekese varjus ootas neid oma väikeses paadis üks kange Ridala rannatalupoeg, Manivolde kauge sugulane. Mees oli Puide rannas teatud kõige parema tüürikäe ja tuulenina poolest, aga temagi oli võtnud hulljulge sõidu üle varatalvise väina ette alles siis, kui Tiideriku võotaskust tuli nähtavale piisav hulk münte, mis isand Hawenpe talle ettenägelikult kaasa oli andnud.

Vesse jättis harjakatega õue peal kättpidi hüvasti, enne kui nood hobustele ronisid. See oli leping, mida iseenda ja oma peremehe hea nime pärast tuli kindlalt pidada. Uulaf teenäitajaks ees, kihutasid kuningameeste sulased Toomala teele ja kadusid peagi metsa vahele. Karusoo vanem kiskus vestihõlmu koomale ja kuulas lahkujate kabjaplaginat nii kaugele kui kõrv ulatus.

Ilm oli väga jäiseks muutunud ja karge õhk seisis paigal, nii et isegi kaugusest kostev huntide ulgumine ning tuhmid haugatused ei suutnud seda liigutada. Sinakasmustas tähistaevas särav suur hallimõhnlaline

täiskuu vajus läbi harvade, peaaegu läbipaistvate pilveräbalate laisalt aina madalamale õhtukaare poole.

„Veel korda kuus pead sa vanaks saama ja uuesti täis kasvama,“ pomises Karusoo peremees, silmitsedes helendavat ketast, mis peaaegu puulatvu riivas. Tal ei tahtnud ikka veel silme eest kaduda Tiideriku palavikuline pilk, mis õgis koldetules kägardunud ja mustaks känkkraks muutunud pärgamenditükki. Oli selles pettumus, ahastus või viha? Hirm oma isanda ees, kelle antud käsk – õigemini selle täideviimise võimalus – hõõgivate süte peal suri? Või kõik korraga? Vesse raputas väsinult pead ja tõmbas sõõrmetesse ahmaka külma õhku, mis ninakarvad turri ajas.

„Ja kui sa nõndaviisi täis oled kasvanud, siis saad näha, mis puust su pojad on ja kas ristijumal sinust ülemal või alamal seisab,“ porises ta habet silitades.

Kuu vahtis Vessele vaikides otsa, pillates oma külma valgust Linnuse ahtale õuele ning madalatele palkhoonetele, neid piiravale tarale ja tara taga kõrguvatele süngmustadele raagus puudele.

Üksik hallikirju pilveriba nühhis end aegamisi vastu helkivat ketast, kui vanem tare mustavasse ukseavasse kadus. Saaki haistnud metsakoerte laul sai aga soovikus väge juurde.

∴

Hämaras vahitoas lehkas higi, rotisita ja kuse järele, kuid see ei häirunud karvavõrdki asemel käägarasse tõmbunud meeste und. Koidu eel, kui müüripealsed vahimehed aina rohkem tulekatelde ligi hoidsid, polnud vahitoota seinakoldes enam kedagi tuld sättimas, sest magajad nautisid ihusoojade mantlite all kõige magusamat varahommikust und. Kitsa aknaorva all, vastu seina lükatud rohmakal laual põles jäme rasvaküüna, mille kollane leek heitis seinäärsetel lavatsitel norskavatele sõjasulastele tuhmi valgust, vilkudes ähvardavalt iga kord, kui keegi uksest sisse või välja astus.

„Saadanas küll!“ raputas vana mõõgasulane Mathias pead ja poetas kolksuga lauale musta, läike peaaegu kaotanud munakujulise kiivri. Valvekorra lõpetanud riialane haakis plaatvesti kaeluse lahti ning lükkas vooderdatud peakoti kuklasse.

„Näedsa! Ööga ajas nisukese külma peale, et tahtis müüri peal vägisi

munad tagant võtta, sunnik!” sügas ta ägedasti oma kihelevat lagipead, mida piirasid üksikud hallid juuksekarvad. „Ja need neetud logardid pole jälle viitsinud rohkem puid alla visata,” sülgas ta tigidalt kustunud kolde kõrval vedelevatele halgudele. „Igaüks mõtleb ainult iseenda peale. Peaasi, et oma kere täis ja perse soojas oleks. Teised külmetagu käed otsast ja kara küljest ja mida kõike veel!” Riialane kummardus torisedes koldesüsi üles kosutama.

„Tühja sest külmast nüüd!” rehmast pahuralt tallimees Everd, kes oli laua taga kõhuka puukannu pihkude vahele haaranud. Ta oli väsinud, luudeni läbi külmunud ja tüjust ära. Foogt pelgas pärast sepaselli hukkamist talumeeste äkilisi tegusid ja käskis linnuse kumpanil* valvet kahekordistada, mistõttu ka tema, kes ta igapäevaselt hoopistükkis hobuste eest hoolitses, ajutiselt vahimeeste hulka arvati. Kumpan Hagelborch oli kurtmise peale, et valveteenistus tallimehe kohustus pole, üksnes õlgu kehitanud ja nähvanud, et tarvidusel pannakse ka köögimeister ja kokaemand müüri peale ning antakse piik kah veel pihku. Nii juhtuski, et liisu tahtel tuli just temal südaööst esimese kellani läänemüüri külmetada. Ühes selle tüütu riialasega, kes ikka ja jälle tahtis pajatada, kuidas tema omal ajal ordu vastu sõdis, linna langemise järel meister Eberhardi** enese sõrmevibutuse peale ellu jäeti ning ordu teenistusse võeti.

Everd rüüpas õlut. Sellel oli vastik maitse ja ta lükkas jooginõu nagu krimpsutades Mathiasele. Riialane vedas käeseljaga lurinal mööda ninaalust ning haaras toobi. „Ei sest külmast, sitast, pole jah midagi! Aga see, mis õhtul tamme all sündis, see oli hullem veel kui Riia piiramise ajal! Ütlen ausalt, mul oli pasanire juba püksis,” vaterdas ta ning lonksas kannust mehise sõõmu, mis kurgust hapu rõhitsuse üles kiskus. „Palju polnud puudu, et lõömaks oleks läinud. Ma nägin, et matside malakad ja mõõgaterad juba sügelesid! Ja usu mind, kui nad meile korruga kaela oleksid langenud, poleks meist kuseplekki kah järele jäänud!”

„See ei olnud lõbus jah,” nentis talliülem mornilt, põrnitsedes oma kulunud mõõgavööd, mille kinnitust külmast kohmetunud sõrmed kuidagi lahti ei tahtnud päästa.

* Ordulinnuse pealiku abiline, asetäitja.

** Eberhard von Monheim (Liivi ordumeister 1328–1340).

Riialase jutt oli sulatõsi. Ümber tamme kaitseringi kamandatud mõõgasulased ja mõned teenijad, kelle hulka ka Everd sattus, pidid oma plaatvestides ja rõngasrüüdes tublisti higistama, enne kui süngelt vaikiv rahvahulk lõpuks nende piikide ees laiali vajus.

„Lõbus jah,” osatas Mathias ja tahtis kannu kantsiteenija nina alla tagasi lükata, kuid too pani tõrjuvalt käe ette. „Nüüd näevad ka hooviteenijad, et nemad mõõgasulaste kõrval siin kantsis kui isandad elavad,” kehitas riialane õlgu ja sasis joogianuma jämedate karvaste sõrmede vahele.

„Ehh... isandad ja alamad...” Raske õhuga vahituba tundus Everdile aina vastikum. Riialane aga jätkas omasoodu: „Kas sa tead, et selle kantsi müüri peal pole kunagi varju? Ei külma tuule, vihma ega kõrvetava päikese eest. Teil, teenijatel, pole vaja teisel pool müüri oma elunatukese pärast hirmu tunda ja põõsa taga sittudes valvata, et mõni metsast päästetud ammunool sulle peeru vahele ei sopsaks ning sind omaenese hunniku sisse sirakile ei tõmbaks.” Vana sõjasulane libistas mõhnlise sõrmega läbi küünlaleegi. Üks magajatest keeras magusasti norsatades teise külje ja lasi tubli käraka rammusat püksituult.

„Ja te ei pea nuusutama kõige paksemat peeru, mida vaid preisi peresed välja suudavad ajada!” Seda sähmas Mathias peaaegu südametäiega ning ilmselgelt liiga valjusti.

Vahitoa kõige kaugemas nurgas hakkas üks tume kogu end lavatsil liigutama. Kulunud mantliserva alt ilmus välja musta habemetüükaga kaetud kitsas nägu, millest kõigepealt hakkasid silma ülahuule alt esile tükkivad suured kollakad esihambad.

„Pidage oma sitased suumulgud ükskord ometi kinni ja laske magada!” kraaksatas sõjasulane tõredalt. „Kõravad jooksevad sitavett!”

„Sina, Rotinägu, hoia oma tõllmökk üldse maas! Kelle asi see on, et sa oma kõrvu sitaveega pesed!” põlastas Mathias ja tõstis kannu suule. Everd muigas.

Küünlaleek lõi ägedalt vilkuma, kui rotinäoline sulane ootamatu nobedusega mantli kõrvale heitis, lühikese hüppega laua äärde jõudis ja Mathiase kõrva ühes punetava kaelanahaga sõrmede vahele sasis. Tuhmis valguses välgatas kolmetahulise teraga pistoda, mis otsapidi riialase parema kõrva vastu surus. „Vana kult on vist päris kurdiks

jäänud! Kas ma peaksin tema sitaseid kõrvaauke puhtamaks uuristama, et see, mis öeldud, talle ka kohale jõuaks?” sisistas kiitsakas sõjasulane.

„Rahu, Tilke! Jumala nimel!” ajas tallmeister end pinki kolistades püsti ja kahmas lauvalt mõõga koos tupe ja vööga, mille ta oli lõpuks suutnud puusalt lahti haakida. „Lase vanatoi lahti! Iga lolli pilamise peale ei pea hakkama kohe teraga vehkima!”

„Sina, tallipoiss, pea lõuad, kui mõõgamehed asju klaarivad! Mine karga oma hobuseid! Vahitoas oled vait, kui just rauda mekkida ei taha!” Kүүnnavalguses, mis ruumis lahvatanud raevu eest varju otsides hirmunult mööda kiviseinu ja laepalke hüples, hiilgasid Tilke silmad kurjalt ning ohtlikult.

Tallipoiss!? Everdi sisemus kihvatas. Tilke oli temast aastate poolest noorem ja kõigest paari kuu eest Riiast saarele tulnud. See kõhetu rott ei võinud ju ometi Põide ühele tähtsamale hooviteenijale kui poisikesele näkku karata!

„Lase vanatoi lahti! Omad ei pea mõtlemata sõnade pärast kohe kiskuma minema!” kordas Everd kangelt, samal ajal mõõka aegamisi tupest välja vedades.

„Ja mida sa teha kavatsed? Ma veristan selle vana kuldi ära veel enne, kui sa tera jõuad tõmmata. Ja sinu niisamuti.” Rotinão kõhetu käsi pigistas pistoda vastu Mathiase kõrvalesta veel kõvemini, nii et punetavast ihust verepiisk immitsema hakkas.

„Pane nuga käest!!!”

Tilke sõrmed vallandusid kumeda hääle peale, otsekui oleks neist igasugune jõud kadunud.

Kõllakki!

Pistoda kukkus kilinal vahitua paesele põrandale ja libises laua alla. Kolksatusega pudenes ka õlletoop Mathiase kangestunud sõrmede vahelt, paiskus laua peale külili ning leotas kannupõhja täitnud märjakesega üle nii vanamehe kõhu kui hargivahe.

Pikk Hildebrand, seesama, kes just vähekesega aja eest norskamise sekka nii vägevasti kõhutuult oli lasknud, istus ühtäkki täiesti virgena lavatsil, pigistades peos laia teraga nuga, mille ihutud ots pressis otse Rotinão abaluude vahele.

„Sina ka, tallipoiss!” kõmistas Hildebrand kui tõrre põhjast.

Jälle! Aga Everd teadis, et pika preislasega nalja pole. Tä libistas

mõõga aegamisi tuppe, lasi selle tuhmi kolksatusega lauale kukkuda ja istus pingile.

„Rott ronib nüüd ilma viguriteta jälle oma kaltsuhunnikusse tagasi,“ sõnas preislane aeglaselt ning toetas noatera põlvedele. Kõõrdpilke heites venis Tilke aegamööda oma aseme juurde ja vajus suud maigutades heinakotile.

„Ja sina, vanatoi, mine kasi oma püksid puhtaks!“

Mathias ei lasknud seda endale kaks korda ütelda. Vahitoast kargesse linnuseõue tuikudes oli vanal riialasel isegi hea meel, et õlletoop talle nõndaviisi sülle lärtsatas. See leotas üle märja laigu, mis ehmatusest talle püksiharude vahele sirtsatas, kui Tilke oma pistodaga tema kõrva-
auku suskis.

Härmas puutoober langes tumeda plartsatusega mustavasse kaevu-
sügavikku. Esimese külma sahmaka uhkas Mathias endale vastu silm-
nägu ning teise veritsevale kõrvalestale. Siis loopis veel mitu pihutatit
plaatvestile ning pükstele, mis karges hommikuhämaruses kiiresti
koredaks tahenesid. Vedanud seejärel käega uuesti üle palgete ja tõm-
manud vooderdatud peakoti tagasi hõredatele juustele, läigatas vana
sõjasulane puuämbri tühjaks ja astus puutrepile, mis üles müürile viis.
Riialane tahtis vahitoas lahvatanud vihasööstu enda küljest lahti saada
ning tundis, et kaitsekäigul on sellest vabanemiseks kõige parem koht.

Nooruke Bertram, teenijapoiss, kes oli esimest korda vahimeheks
pandud ning Mathiase ja Everdi esimese kella järel välja vahetanud,
konutas lõdisedes peaaegu kustunud tulekatla kõrval. Tardunud pilgul,
hingeõhk ärevate pahvakutena huultel auramas, jõllitas ta müürisaki
vahelt paistvaid puulatvu ning taevast, mis nende kohal üha heledamaks
tõmbus. Liivi pealike soost noormees, aastapäevad tagasi Pöidele too-
dud, oli teiste hooviteenijate ja ka mõõgasulaste pilkealune. Örnade
näojoonte, õblukese piha ning naiseliku astumise pärast peeti teda esiti
isegi meesteriidesse pugunud tüdrukuks, aga Everdi kogenud käsi tegi
kiiresti kindlaks, et poisi väljanägemine petlik oli ja tema püksiharud
palju suuremat meheau varjasid, kui enamik sulaseid ihatagi oskas. Oma
inimeste hulgas saks, oli ta Pöide kantsi rahva jaoks ometigi mats, vaa-
tamata sellele, et ta saksa keelt hästi mõistis ja ladusalt kõneleda suutis.
Noormees soigus öösiti unes omas keeles ja hüüdis appi, mistõttu
teda ei sallitud ja talle anti alatasa töid, mis olid rasked ning alandavad,

aga ordu giiselina* pidi ta leppima saatusega, mis talle tema päritolu tõttu oli määratud. Kuid noormehe peamine süü, mis ei lasknud tema vastu kaasatundmist tekkida ega linnuseteenijate kõige alamalt astmelt vähegi kõrgemale tõusta, seisnes selles, et ta igapäevatöodes saamatu ja käpardlik oli.

„Hoi!” kutsus vana riialane, kui noorukese vahimehe juurde jõudis.

„Ho-ho...” pobises Bertram vaevukuuldavalt, pigistades odavart kahe käega kramplikult vastu rinda.

„Missa värised, poiss? Aja puid katlasse ja ära mune tagant külmeta! Kui sul need ikka veel olemas on,” tonksas Mathias noormehele rusikaga vastu ribikonte, mille peale too väriseva käega müürisaki poole näitas.

See ei olnudki külm, mille pärast poiss vabises!

Servaga juba mustavat metsaviiru riivava täiskuu ülemine pool oli muutunud sureva raua karva ruskeks. Punakas laik aina neelas helendavat ketast, valgudes kiiresti allapoole otsekui veri lagipähe löödud haavast.

„Issand halasta!” karjatas Mathias ja astus ehmunult mitu sammu tagasi, komistades kolmjäljal tossava tulekatla otsa, mis tuha- ja sädemepilve laiali paisates kaitsekäigult otse kitsukesse lambaaidikusse prantsatas.

„Määääää...”

Kuum raud ja kõrvetavad söed sundisid ehmunud lambaid meeleheitlikult kõrvale kargama ja haledasti määgides üksteise turjale hüppama, pannes nõnda kogu aedikutäie loomi rüselema, nii et tarad nende ümber ähvardavalt rappuma hakkasid. Lambaaias vallandunud märul ajas eluvaimu sisse kantsiõuel tukkunud koertele, kes haukudes tara äärde kogunesid ja kelle karglemine omakorda sigade hulgas paanika tekitas.

„Mis lahti!?” hõikas kohkunult tallisulane Everd, kes oli samuti hoovilt värsket õhku otsima tulnud, sest ei suutnud vahitoas tema poole põrnitsevat Tilket enam välja kannatada.

„Põrgukoer on kuu kallal! Püha Jurien,** tule nüüd appi! Jumala nimel! Saatan on taevakuu lõhki lõönud!” ahastas riialane, kaapis

* Pantvangina (alamsaksa k. *gisel*)

** Püha Jüri, sõjameeste ja rüütlite kaitsepühak. Tema surmapäeva 23. aprillil tunneme jüripäevana.

peakoti oma hõredatele juustele uuesti maha ja hakkas paaternosterit pobisedes risti ette lööma.

Everd tõttas mõne hüppega müüritrepist üles, vahtis kaitsekäigul otsivalt ringi, et teada saada, mis Mathiase nõnda meeletult karjuma oli pannud ning jäi puulatvadesse sukelduvat verist kuud nähes samuti jahmunult seisma. Niisama abitult nagu vana riialane vahtis ta suud maigutades, kuidas verekarva vari järjest allapoole vajus ja kahvatuva ketta tumma halastamatusega tervenisti oma embusse haaras.

„Appi! Appi!” kukkus seni otsekui halvatult seisnud Bertram äkitselt röökima, just nagu oleks hirmsast unest ärganud. „Appi! Appi! Jumala nimel! Tapetakse!” kisendas ta müüri najale toetatud kilpi odavarrega kolkides. See oli viimane piir ka kaarnatele, kes Surmatamme otsas laisalt sulgi olid puhastanud ning nüüd mustade varjudena rabinal lendu tõusid.

„Krrraaakkk, rookraaaat, kraaak!” paiskus üle kantsi kümnetes eri varjundites kriiskav sõim. Pea kohal tiirutavatele mustadele lindudele ebausklikke pilke heites trügisid vahitua uksele pikk Hildebrand ja Tilke Rotinägu, nende järel veel mitu unist sõjasulast. Krigiseva tallivärava vahelt kiikas ka vahtmeister Wolfhard Stecke pahur kullinina nägu. Pöide sõjasulaste noor pealik oli köögiemand Agnese pehmete rindade vahel pärast esimese tunni kella silma just mõnusalooja lasknud, kui linnusehoovilt kostev karjumine ja lojuste kisa ta uuesti üles ajasid.

„Perse päralt, mis siin lahti on!? Mida need neetud lambad lõhuvad!? Ja mis seal müüri peal sünnib!?” hõikas vahtmeister vihaselt. Priske Agnes, kes vanuse poolest Wolfhardile emaks oleks kõlvanud, lipsas villast rätikut tihedamalt ümber õlgade kiskudes samuti õuele ning ajas pea kartlikult kaitsekäigu poole õieli.

„Mida sa jõllitad, naine?” torises vahtmeister särgikäistelt heinakõrsi maha rapsides ja laksas köögiemandat kannikale. „Lase jalga, enne kui vend Joannes sind siin näeb!”

Müüril käratsevate Mathiase ning Bertrami poole üle õla kohkunud pilke heites kiirustas emand Agnes pooljoostes köögiukse poole, saatjateks meeletu määgimine, ruigamine ning kaarnate kriiskamine.

„Issand, halasta!”

„Appi, tapetakse!”

„Püha Jurien, päästa meid!”

„Appi, appi!”

„Põrgukoer õgis kuu ära!”

Müürile trüginud sõjasulased ja linnuseteenijad keerutasid päid ning kissitasid silmi, otsides taevast kuud ja põrgukoera, kuid vereva looriga kaetud ketas oli lõplikult musta metsaviiru taha vajunud ja nii ei saanud nad aru, mis pagana pärast vahimehed ühtäkki sellise hädakisa olid lahti päästnud. Sajatades hakkasid nad vana riialast ja noort Bertrami tümitama ning nügisid Everdi vihaga vastu müüri. Mees püüdis tigidatele kaaslastele kogeledes selgitada, mida oli nüüdsama oma ihusilmaga näinud, kuid sai tasuks üksnes kibedad kuklavõmmud. Rusikahoobid tõid ka Mathiase ja Bertrami meeled müüri peale tagasi. Jumalakeeli vandudes kinnitasid nad, et räägivad sulatõtt ja et taevakuu tõepoolest tapetult ja üleni veritsevana metsa taha kukkus.

Aga vahimehed ei olnud ainukesed, kelle verekarva kuu jalust pehmeks võttis. Hommikutaevas vedas jõudsalt heledamaks ning esimene päikesekiir sööstis üle külmast kohmetunud maa, kuid foogt Arnoldil, kes seisis kirikutorni esimese korruse aknal, jätkus silmi üksnes õhtukaarde. Sõrmedega aknarinnatise külge klammerdudes jõllitas ta tumedaid puulatvu, mille taha õhetav ketas mõne viivu eest oli sukeldunud. Kahvatuid huuli kõverdades saatis ta pilguga raisalindude meeleheitlikult kisendavat parve, mis just nagu kellegi kuuldamatu käsu peale äkitselt kõrgemale tõusis ja suuna lääne poole võttis.

Kõik juhtus nii kiiresti, kiiremini veel, kui vahimees oleks jõudnud kaitsekäigul ühest otsast teise sammuda. Aga vanale rüütelvennale tundus, nagu oleks taevane veretöö kestnud terve igaviku. Ainiti põrnitses ta silmapiiri, nagu tahtes kuud selle tagant pilguga tagasi kiskuda, sulges abitult silmad ja tegi need uuesti lahti, otsekui lootes, et on juhtunud kõigest painajalikku und nägema. Kuid asjatult. Ja kui foogti ekslev pilk langes metsa veerel mustavale Surmatammele, pudenes tema huultelt abitu karjatus. Sepaselli surnukeha, mis pidanuks veel mitu nädalat hirmutava eksemplina jändriku oksa küljes kõlkuma ja raisalindudele pidulauaks olema, oli kadunud.

„Issand, halasta! Seda ei saa olla!” pomises foogt akna juurest taganedes ja vabisevate pihkudega palgeid kaapides. Vapustusest hingeldades, viljakottidelt ning kaubatünnidelt tuge otsides tuikus ta

torniukseni ja komberdas mööda kirikuvõlvide kohale rajatud puust käiku müüritrepini. „Joannes!” ägises foogt nõrgalt, adumata, et ordukaplan, kes ärevusse aetud linnuseasukaid ja sõjasulaseid õue peal Issanda nimel rahule manitses, teda kuidagi kuulda ei võinud.

Koerte haukumise, lojuste lõugamise ja kaarnate kisa vahele pressis oma nähtamatud kämblad aga veel üks hääl.

Kõmm!

Kõmm!

Kõmm!

Ähvardav ümin ronis kantsimüüridele nagu lähenev kõu.

Kõmm!

Kõmm! Kõmm!

Tumedate löökide sünge kaja lajatas vastu lubivalget kirikuseina ja kollakashalli ringmüüri, libises sealt alla ja vajus linnusehoovil laiali nagu tuule pitsitavatest ahelatest vabanenud tormilaine.

Kõmm! Kõmm! Kõmm!

Kõmm!

See oli suur trumm, mida keegi kantsi ligidal metsas aina kiiremini ja üha suurema raevuga kõlada lasi. Trummikõminaga liitus viivu aja pärast lokulaud, siis teine, siis kolmas, nende kolin kajas üle külmas tardunud linnusemüüride nagu nähtamatute hobuste kabjaplugin. Sealt-samast päevaveerult, kuhu ruskesse verre rüütatud kuu oli vajunud, ronis taevasse mustjashall suitsusammas, mis linnulennu kõrgusel laiali vajus ja üha heledamaks muutuva silmapiiriga üheks sulas.

Foogti jõud rauges poolel trepil. Ta vajus aeglaselt külmale kivi-atmele, surus peopesad kõrvadele ja hakkas sosinal palvetama.

*„Pater noster, qui es in caelis, sanctificetur nomen tuum. Adveniat regnum tuum. Fiat voluntas tua, sicut in caelo et in terra. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie, et dimitte nobis debita nostra sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos a malo. Amen.”**

* Meie Isa, kes Sa oled taevas! Pühitsetud olgu Sinu nimi. Sinu riik tulgu. Sinu tahtmine sündigu nagu taevas, nõnda ka maa peal. Meie igapäevast leiba anna meile tänapäev. Ja anna meile andeks meie võlad, nagu meiegi andeks anname oma võlglastele. Ja ära saada meid kiusatusse, vaid päästa meid ära kurjast. Aamen.